

KRČKI ZBORNİK Povijesnog društva otoka Krka, Podružnice Povijesnog društva Hrvatske. Svezak 1—6, Krk 1970—1975.

Osvrćemo se na prvih šest svezaka nove povremene edicije, jer je vezana za otok Krk, taj »eldorado hrvatskog glagoljaštva«. Pokrenuta je sa svrhom da »pripomogne bržem i širem rasvjetljavanju ne samo povijesnih već i muzičkih, likovnih i drugih momenata iz bogatog života krčkih Bodula... Da pripomogne razumijevanju potreba budućeg gospodarskog, kulturnog i prosvjetnog razvoja našeg 'šestog kontinenta'«.

Sadržaj Krčkog zbornika veoma je šarolik. Ima ove stalne rubrike: Povijest, Suvremenici, U spomen, Ocjene i prikazi, Bilješke, a njima se dodaju i povremene: Zemljopis, Gospodarstvo, Narodni život i običaji, Likovne umjetnosti, Muzička umjetnost, Sjećanja, Prirodne znanosti itd. Članci imaju sažetke na jednom od stranih jezika: talijanskom, francuskom, engleskom ili njemačkom. Autori su različitih profesija: profesori na fakultetima, akademijama, srednjim školama, pravnici, studenti, đaci i dr. Svi su oni Krčani ili ljubitelji Krka. Otuda tematska heterogenost priloga i neujednačenost znanstvene razine. Svesci obično izlaze uz razne obljetnice: prvi i drugi uz dvadeset i petu obljetnicu oslobođenja otoka Krka; treći je u znaku Spomenice gimnazije »Čedo Žic« u Krku (1921—1971); četvrti uz stotu obljetnicu »Hrvatske čitaonice« u Vrbniku, a peti uz osamdesetu obljetnicu rođenja Josipa Broza Tita. — Glavni urednik je Petar Strčić, a treći svezak uredio je Franjo Matječić.

Krčki zbornik svojim raznolikim sadržajem do sada se lijepo afirmirao. U našem osvrtu zadržat ćemo se na priložima koji su bliže karakteru našeg časopisa.

SVEZAK 1 (1970)

To je pravi filološki mozaik života i običaja na otoku. Primljen je najrječitijom dobrodošlicom: potpuno je rasprodan.

NADA KLAJČIĆ, *Knezovi Frankapani kao krčka vlastela (125—180)*.

Iscrpna studija o usponu i padu najmoćnije velikaške kuće u srednjem vijeku u Hrvatskoj. Arpadovsko-mletački politički antagonizam oko Dalmacije završio je pripojenjem otoka Krka, Kvarnera i Zadra Veneciji u drugoj deceniji 12. st. Na otoku je uspostavljen venecijanski sistem vlasti. Mletački činovnici upravljaju u ime dužda i vrlo strogim obvezama vezani su za centralnu vlast. Dosta rano domaći plemići postaju krčki knezovi uz dopuštenje Venecije koja lukavo promiče skupno porodično upravljanje, tako da se osigura od eventualno nepokornih i nevjernih knezova. Još je neosvijetljeno porijeklo prvog krčkog kneza Dujma, ali njegovi sinovi postaju već nasljedni knezovi. Dvostruko vazalstvo knezova prema Veneciji i hrvatskim vladarima omogućilo im je brzu i uspješnu ekspanziju na hrvatsko kopno. Zavladali su s obje strane Velebita. Jedinstvena matica razdijelila se u dva izdanka, Skinelinu lozu na otoku i moćne potomke Vidove loze na kopnu. Nakon utrućava otočke loze sva vlast i čast prešla je na kopnu lozu. Najmoćniji i najbogatiji član ove loze knez Nikola IV, spretnan i okretan diplomat, govori o sebi g. 1428: »Mi knez Mikula de Frankapan krčki, senski, modruški knez i pročađa, ban Dalmacije i hrvački«. Gotovo je svu Hrvatsku kupio od Žigmunda. To je vrhunac slave i ugleda ove kneževske kuće. Knez Nikola odlazi u Rim papi Martinu i po običaju onoga vremena i uz pomoć pape uspostavlja »rodbinsku« vezu s rimskim velikašima Frangipani. Tako postadoše Frankapani.

Devet Nikolinih sinova, nesložni i u međusobnu nepovjerenju, dijele vlast na osam dijelova. Jedino su zajednički vladali Krkom i Senjom. Najmlađi sin Ivan odriče se svojih kopnenih posjeda da bi od braće dobio Krk s cijelim otokom. Sredinom 15. st. naivno i nepromišljeno obraća se Veneciji za pomoć, a ova diplomatskim podvalama otimlje Frankopanima zauvijek Krk. Knez Ivan, izgnan s vlastitog otoka, umire bijedno. S knezom Venecija tjera i slavensko bogoslužje i glagoljanje. Tako su Frankapani nakon 300 godina vladanja otjerani s Krka.

U nastavku studije autorica raspređa niti političke povijesti otoka Krka od 6. st., tj. od doseljenja. Rekonstruira društvenu strukturu otoka rasvijetljujući pojam i genezu općinske organizacije i odnos Frankopana prema njoj. Ne slaže se sa starijim historičarima da su na otoku živjela dva naroda pod dva gospodara. »Grad Krk s romanskim starosjediocima« pod bizantskim carem i »slovenski Hrvati« pod knezom ili banom na susjednom kopnu. Bizantski su carevi gospodari jednima i drugima i oni Slavenima daju općinsku organizaciju. Općina nastupa kao zajednica ravnopravnih građana jedinstveno prema vladaru, činovnicima i vazalima. Izvještaji govore o jednom gradu, biskupskom sjedištu (Krk) i pet kaštela (Omišalj, Baška, Vrbnik, Dubašnica i Dobrinj). Ostalo su sela. Dokumenti govore o nerijetkim sukobima između općine i kneza, o čestim zloupotrebama, nasilnim nametima i samovolji knezova. Općina im se suprotstavlja kroz svoje političko tijelo, gradsko veliko vijeće i donekle ublažava zloupotrebe.

Iz današnje perspektive prosuđujući značaj i ulogu ove otočke vlaste, autorica drži da se oni u svojim materijalnim interesima ne razlikuju od svojih feudalnih suvremenika, ali u kulturnom životu neprolazno su zadužili Hrvate i Hrvatsku uopće. Ljubitelji materinskog jezika, baštinici i mecene glagoljske kulturne tradicije, svjesno su uvodili narodni jezik u pravne i druge spomenike na ogromnom području svojih posjeda otočkih i kopnenih od Krka do Gvozda.

NIKOLA BONIFACIĆ - ROŽIN, *Zidine Zvanimirova i Bašćanska ploča* (181—200). Autor na nov i originalan način pokušava utvrditi da je kralj Zvonimir na otoku Trрку imao posjed pod Hlamom i Triskavcem, tj. na današnjem lokalitetu Krase kao i to da je isti posjed poklonio opatiji sv. Lucije u Juranđvoru kod Baške. S tim u vezi on daje svoja tumačenja nekim mjestima na Bašćanskoj ploči, temeljeći ih na obilju toponomastičke, onomastičke i etnografske građe. Toponim Zvanimir nalazi u *Svani mirov* na

marginama jednog kupoprodajnog ugovora iz 1475. u Katastiku dobara bratovštine sv. Ivana u Vrbniku (danas u Arhivu JAZU) i u ugovoru iz g. 1490. kao »murai di Sminivero«, opet na marginama. To je teren u vrbanskom kotaru na visoravni Krase sa zapadne strane brda Hlama sa još vidljivim razvalinama crkvice sv. Kuzme i Damjana i ostacima zidanih kuća. Taj toponim autor dovodi u vezu s hrv. kraljem Zvonimirom i s tekstom Bašćanske ploče. Riječ *župan* iz 5. retka Bašćanske ploče tumači kao ime pašnjaka pod Hlamom, a *mi* ispred *župan* čita kontinuirano (kraj 4. retka s početkom 5) kao *i s' h(V)mi župan'* tj. hlmi, humovi dakle ne samo pašnjak *župan*. *Desimira* rastavlja i čita *desin'ra* prebacuje na iduću riječ) i povezuje ga s *Dessigno* u dokumentu iz g. 1751, koje je obuhvaćalo velik prostor između Hlama i Triskavca a graničilo je sa *županom*. Sa zapadne strane *Dessigna* nalazila se velika kamena stolica zvana Biskupska katrida gdje se možda ustoličavao župan. *Desin* autora dovodi do negdašnjeg gospodara tog lokaliteta *Desu*, koji možda krije Zdedu ili Cededu. Završni slog tradicionalnog čitanja *Desim(i)ra* priključuje idućoj riječi *Krbavě*, zapravo njezinu prvom slogu (*kr*) i dobiva *rakr*. U tom izrazu naslućuje autor moguću metatezu prvog sloga, pa bi to bio današnji *Arčirov*. *Rakr* se mogao odnositi na vodene rakove kojih je bilo po potocima i lokvama (npr. Rakovnik). Danas je ovo tlo iskraćeno i zasađeno lozom. Svršetak 5. retka i početak 6. »*v'lu cęprb'nebža*« ne predstavljaju — kaže autor — ni Luku, županiju, ni svjedoka, već je Prb'nebža dvočlani toponim kojega danas prvi član u luci (*v'lučę*) puntarskoj glasi Prniba. Drugi član *b(e)ža* istoznačan je sa *beka*, to je stari naziv za ovcu u Puntu. Na Prnibi su bili pašnjaci i vinogradi. Tim toponimom nabrojena su vjerojatno sva zemljišta koja je Zvonimir darovao opatiji Sv. Lucije. Tekst 6. i 7. retka autor misli da se odnosi na nekog svjedoka vjerojatno iz Vinodola, koji je bio prisutan izvršenju darovnice. Ostali tekst prihvaća bez dvojbe. Međutim graditelj crkve sv. Lucije opat Dobrovit gubi neke po-

sjede u političkoj nestabilnosti poslije Zvonimirove smrti, a ne slučajno i bez jakog razloga kleše dodatak, da je Mikula v Otočci bio jedno sa Sv. Lucijom. Po autoru to nije Sv. Nikola u ličkom Otočcu! Autor čak odbacuje početno slovo (*M*)ikula i čita cikula, koje se javlja u različitim oblicima, ali svi direktno ili indirektno pripadaju istom semantičkom polju. Označavaju pastirski stan sa pasištem. Etimon pisac otkriva u jeziku jednog stočarskog ilirskog plemena na otoku. Takvih je stanova bilo dosta pod Hlamom i Triskavcem. Prateći put dljeta na Bašćanskoj ploči autoru se čini da je prvotna nakana klesara bila da umjesto v' Otočci ukleše »potočci«, tj. jarci po kojima otiču vode s brda. Takvi su nazivi Jadro, Ričina i sl. *Cikula v Otočci* bio bi pastirski stan na mulju, na posjedu Desin, koje je mijenjalo ime u »teren Zvanimirov« i »Mul z Opatijami«. Vjerojatno ipak ne bi opat spominjao neugledno pasište da to nije velik posjed i uspomena na donatora, hrvatskog kralja, i njegov boravak na otoku.

Autor pokušava odgovoriti na pitanje tko je osporio kraljevu darovnicu otevši benediktincima posjede pod Hlamom. Odgovora postepeno. 12. je stoljeće mletačka okupacija i osvajanje Krka. Baška je još neko vrijeme u vezi s hrv. kopnom. Tada je vjerojatno kažnjena oduzimanjem posjeda na zap. strani Hlama. Gcd. 1116. cijeli je otok pod Venecijom, a u njezino ime gradom i otočkim župama upravljaju domaći Frankopani. Opat Dobrovit osjeća da je pogodan čas da se opatiji vrate izgubljeni posjedi. — Autor je nastavio s ispitivanjem arhivske građe, skupljanjem etnografskih i toponomastičkih podataka u vezi s navedenom problematikom i objavio je još jedan prilog u Zborniku za narodni život i običaje, knj. 45 (1971), str. 137—155.

VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ, *Dobrinjski pjesnik-glagoljaš Ivan Uravić (1662—1732)*, (201—222). Začudo da na otoku Krku, žilištu bogate glagoljaške književnosti i narodne pjesme, nije bilo odjeka renesanse. Ni osamljeni glas pjesnika glagoljaša I. Uravića, kaže prof. Štefanić,

ne može ublažiti pjesničku inertnost otoka sve do 19. stoljeća. Dapače stidljivo stihovanje ovog uglednog plovana doimlje se još tišim u usporedbi sa jedro raspjevanim renesansnim pjesništvom dalmatinskih gradova.

Ocjenjujući pjesnički učinak I. Uravića u 20-tak pjesama i dva prijevoda brevijarskih oficija s latinskog u »hrvatsko-slovenski«, tj. crkvenoslavenski prof. Štefanić objektivno prosuđuje da ovi stihovi ne mogu zadovoljiti više od minimalnog estetskog senzibiliteta. To su prigodni stihovi napisani na stranicama službenih registara krštenih, vjenčanih i umrlih, gotovo svi datirani. Oni pružaju pouzdane informacije o ekonomskoj i društvenoj slici otoka. Skromnom sadržaju odgovara i siromašan izraz. Jedino je pažnja posvećena rimi. Ipak prof. Štefanić nalazi i poneko zrnce izvorne kreativnosti: ponekad živu realističku sliku, dosjetljivu poredbu ili produbljenu refleksiju. Na žalost ta se zrnca čestim moralističkim nanosima sve dublje zatrpavaju ostajući neplodna.

IVAN OSTOJIĆ, *Benediktinska kulturna baština na otoku Krku (235—254)*. Izvanredna sinteza svestranog djelovanja benediktinskog reda na Krku. Naš najbolji poznavalac kulturne misije benediktinskih monaha u Hrvatskoj u svom je članku sretno pohvatao sve niti njihove kulturne ostavštine u cjelovito tkivo.

Od zasvjedočenih benedikt. zajednica bilo je na otoku pet opatija. Najslavnija Sv. Lucije u Drazi Bašćanskoj, pa Sv. Marije na Košljunu, Sv. Nikole kod Omišlja, Sv. Lovre kod grada i Sv. Mihovila u gradu, i jedan zavisni priorat Sv. Ivana Krstitelja izvan grada Krka. Istom redu pripada i koludrički samostan Sv. Marije u gradu Krku. Tko je i kada utemeljio najstariju opatiju Sv. Lucije — ne zna se, ali autor ispravljajući krivi podatak u Općoj enciklopediji Leksikografskog zavoda da je samostan nastao u 1. pol. 9. st. Kralj Zvonimir obdario je benediktince ove opatije prije nego je sagrađena opatijska crkva. O tome svjedoči tekst Bašč. ploče. Prisutnost redovnika zasvjedočena je od 2. pol. 11.

st. do 2. pol. 15. st. Opatija Sv. Marije na Košljunu živi barem od 1180—1438, kad je ukinuta opatijska čast, a prazni samostan naslanili su franjevci. Poslije svetolucijske najbogatija je opatija Sv. Nikole kod Omišija. Spominje se u pisanim spomenicima od 1252—1505. Njezin posjed prodala je na dražbi Venecija i sav je prihod uložila u krčku u-božnicu. Prve vijesti o Sv. Ivanu kod grada nalazimo u oporukama iz 1271. i 1277. Poslije smrti posljednjeg opata 1489. pripojen je posjedu Sv. Lucije, a oba su 1818. g. povjereni krčkom biskupu. Peta opatija Sv. Mihovila u gradu osnovana je u 11. ili u pol. 12. st. God. 1450. papa je ukinuo samostan, a imanje pripojio krčkoj katedrali. Konačno je 1808. g. posjed ipak postao beneficij župnika u Poljicima. Priorat Sv. Ivana Krstitelja osnovao je krčki biskup Ivan 1116., kao zadužbinu svoje obitelji, ali je odmah pripadao talijanskoj opatiji Sv. Benedikta na rijeci Pad, i to njezinu prioratu Sv. Ciprijana na otočiću Murano. Ženski samostan Sv. Marije najmlađi je i do danas aktivan. U svim se muškim opatijama, osim u Sv. Mihovila, upotrebljavalo slavensko bogoslužje i staroslav. jezik. Ipak prvi glagoljaši nisu benediktinci. Autor korigira netočno tvrđenje da su benediktinci prešli u glagoljaše. Upravo obrnuto. Benedikt. red čvrsto je vezan uz latinsku tradiciju pa su slavenski monasi prešli u benediktince da bi se održali, iako time nisu preuzeli i latinski jezik. Otkuda su benediktinci došli, autor nalazi odgovor u tvrdnji na Bašćanskoj ploči da su Sv. Lucija i Sv. Nikola u Otočcu bili jedno. To detektira mogući smjer dolaska sa sjevera, preko Like a ne sa zapada.

Tekst Bašćanske ploče indicira još neke dragocjene podatke: a) sliku pisma u krč. samostanima, prijelaz poluoble u uglatu glagoljicu; b) hrvatskim jezikom prvi put zapisano ime hrv. kralja, donatora (stoga nije točno da su hrv. vladari bili neprijatelji glagoljici) i c) svjedočanstvo da je Krk dio hrv. kraljevstva. Osim Bašč. ploče Krku pripada Kločev glagoljaš, pisan oblom glagoljicom.

Poznatim dopuštenjem pape Inocencija IV g. 1256. omišaljskim mo-

nasima Sv. Nikole da smiju i nadalje upotrebljavati staroslav. kao bogoslužni jezik, autor pokrepljuje istinu o glagoljanju benediktinaca i to neprekidno do smrti posljednjeg opata 1505. g. kojemu je nadgrobna ploča glagoljicom pisana. Za ostale krčke samostane nije pouzdano da su stsl. jezik i hrvat. pismo upotrebljavali do kraja, osobito u doba gašenja bened. monaštva. Iz tih razloga malo je vjerojatna misao Lovre Katića da su krčki benediktinci stigli u Emaus na poziv Karla IV poivicom 14. st. Čini se da su to bili monasi iz pašmanskog samostana. Od znamenitijih benediktinaca ili ličnosti s njima u vezi autor je izlučio opata Potepu, borca za glagoljicu, opate Držihu i Dobrovita, autore teksta Baščanske ploče, kralja Zvonimira, uglednog teologa i misionara Vilima Crešanina, te majstora Andriju, samouka projektanta zvonika svetolucijskoga. Od bitnih crta svojstvenih bened. redu istaknuta je oblatna karitativna djelatnost u okviru koje je osobito živ interes za medicinu. Samostani su obavezno imali ljekarne i vrtove s ljekovitim biljem. — Kao učen red benediktinci su imali vlastite škole i skriptorije s izvanrednim kaligrafima i iluminatorima. Ponajbolji od njih prevodeći s latinskog predložka nisu odoljeli ljepoti uglate beneventane nego su i sami lomili oblike forme dotadašnje glagoljice pretvarajući je u uglatu. Da se u samostanu njegovala knjiga i učenost uopće, svjedoče koralni kodeksi s Košljuna od kojih su neki benediktinski, a možda je i Kločev glagoljaš iz Košljunske biblioteke. U vezi s podrijetlom nekih kodeksa autor ispravlja rašireno mišljenje o glagoljskom dijelu kodeksa »*Texte du sacre*« u Reimsu, ističući da glagoljski dio jest hrvatski i benediktinski, ali da nije napisan u Hrvatskoj nego u Emausu koncem 14. st. Isto tako nema pravo I. Milčetić da su se Pašmanske regule (stari hrvatski prijevod pravila sv. Benedikta) nalazile na Krku. Benediktinci su gajili i crkvenu glazbu pjevajući u kuru. Da su se brinuli i oko glazbenih instrumenata, svjedoče zvona koja su monasi sami lijevali, npr. zvono Sv. Lucije iz prve pol. 14. st.

Na graditeljske ambicije ovih prvih kulturnih radnika upozoravaju (danas škrti ostaci) jednobrodne crkve sv. Lucije u Drazi Bašćanskoj, crkva sv. Nikole kod Omišlja, kapela na Košljunu, crkva sv. Apolinara u župi Dubašnici a vjerojatno i crkva sv. Krševana u istoj župi. Njima se pribrajaju i građevine za stanovanje monaha. Graditeljstvu je blisko i staro slikarstvo, umjetničko ocrtavanje unutrašnjosti crkava, crkvenog ruha i pokućstva. Treba istaknuti ovdje visoku čipkarsku tehniku strpljivih krčkih koludrica.

O povijesti pojedinih samostana govore arhivi koje su samostani morali imati. Na žalost nisu ni oni sačuvani, pa samo nešto znamo o broju i imenima opata. O tome da su doživotno opatovali potpomažući se međusobno, iako njihovi samostani nisu bili pravno-kanonski vezani.

Autor ističe da ni jedna od 30-tak crkava i kapela, nije posvećena utemeljitelju reda sv. Benediktu. Nešto uspomena na benediktinski red krije se u toponomastici, u nazivima *Opatija* kod Sv. Lucije, voda *Fratrija* nad Sv. Lucijom i *Koludric* kraj sela Milohnića. Jedino benediktinsko prezime *Mavrović* izvedeno je po bened. svecu Mavru. — Studiji je dodan popis izvora i literature za povijest benediktinaca na Krku.

BARTOL ZMAJIĆ, *Grbovi krčkih knezova, kasnijih Frankopana* (255—257). Izvorno romanski običaj uporabe mjesnoga grba udomaćio se vrlo rano u krčkim općinama i u gradu Krku. Za njima su nastajali grbovi plemićkih obitelji. No dok prvi grbovi žive do danas zajedno s grbovima krč. biskupa, obiteljski pravno ne postoje uključivanjem otoka u kraljevinu SHS. Razvoj krčke heraldike vezan je uz Frankopane. Njihovi najstariji grbovi nedatirani, uklesani u kamen bili su vrlo jednostavni: razdijeljeni štit, u gornjem crvenom dijelu zlatna šestokraka zvijezda, donji dio srebrne boje, prazan. Do g. 1428. knezovi su vjerni izvornom štitu. Posjet Nikole IV papi Martinu V donio je krčkim knezovima naziv Frankapani po tobožnjoj vezi s rimskim Frangipanima. Grbovi tih dviju kuća po-

činju se kombinirati, pa na pečatima vidimo desno štit Frangipania: kombiniran, slikovito stiliziran grb s dva zlatna lava u plavom polju okrenuta jedan prema drugom, držeći šapama tri zlatna kruha položena okomito jedan nad drugim. Oba su se grba spojila u jednom štitu na grbu žene Stjepana II Frankopana g. 1456. Stari je grb neprestano uzmicao pred novim. Uz male preinake novim grbom predstavljali su se Frankopani u vrijeme gubitka otoka Krka 1480. g. sve do definitivnog utruća ove loze smaknućem pjesnika i grofa Frana Krste Frankopana 1671. g.

FRANJO MATEJČIĆ, *Prezimana na otoku Krku* (463—474). Nepretenciozan pokušaj identifikacije izvora krčkih prezimenâ. Sabranu građu autor nudi za polazište jednoj stručnoj i znanstvenoj analizi. Prve slavenske naseobine na otoku nose slavenska imena: Vrbnik, Dobrinj, Baška te Omišalj, u početku naseljen romanskim stanovništvom. Naselja su nosila pretežno patronimička imena ali ih ima i nepatronimičkog nazivlja. Relativno čista slavenska struktura (nakon atrofije slav.-roman. simbioze) napukla je tokom stoljeća pred naletom neslavenskog naroda. Kroz 15, 16. i 17. st. stizalo je pred Turcima vlaško stanovništvo. U 2. pol. 18 st. oveća grupa talijanskih ribara slavenizirala je prezimana ostajući stalno na otoku. U Habsburškoj monarhiji Kvarnerski su otoci bili jedinstveno administrativno područje pa je miješanje stanovnika bilo nezaustavljivo. Inventaru prezimenâ pridonijeli su i mnogi državni činovnici, emigranti, sezonski radnici, turisti i drugi namjernici. Faktografski prikaz suvremenog stanja s brojem i imenima krčkih mjesta i prezimana autor je dao u Popisu obavljenom 1969. g. U Popisu nisu ušli talijanski državljani i omladina ispod 18. g. starosti.

SVEZAK 2 (1971)

NADA KLAJČIĆ, *Društvena struktura kvarnerske općine u razvijenoj srednjem vijeku* (111—144). Na tekstu Senjskoga statuta iz g. 1388. autorica potvrđuje rezultate do kojih je došla ispitujući Vrbanski i

Vinodolski statut. Odlučno se razilazi s dosadašnjim gledanjem (Kostrenčić, Barada, O. Mandić) na društvenu strukturu kvarnerskog područja. Prvim tumačima teksta Vinodolskog zakonika zamjera da su od početka bili zavedeni krivim tumačenjem termina *kmet*. Uzevši ga u najopćenitijem semantičkom određenju *podložnik*, *potpuno* ovisan, dali su crno-bijelu sliku društva: vlastelinstvo-kmetovi. Kako su pri tome prošli neki slojevi, rječito govori primjer popova glagoljaša. Uguravši ih u klasu kmetova, proglašeni su »neukom pučkom čeljadi«, premda »izvori od 13—15. st. govore suprotno«, kaže autorica. Pošavši smjelo vlastitim putem u rješavanju vrlo zamršenih odnosa u društvu i gospodarstvu na svim frankopanskim posjedima, autorica dolazi do pojma i geneze organizacije slobodne općine. U 12. st. u Senju nalazimo čvrstu općinsku strukturu jednaku kao i u svim kvarnerskim općinama. Sva se preobrazba društva odvija u okviru slobodne općine, a ova se ne mijenja usprkos svim društveno-političkim preobrazbama.

God. 1854. izdao je latinski pisan Senjski statut Ivan Mažuranić. Iz odabranih članaka N. Klaić je razlučila ove društvene slojeve: a) sloj *plemenitih*, krug najodličnijih gradskih stanovnika, apsolutno privilegiranih (senjska vlastela koja čine kneževu elitu); b) *vijećnike*, manje povlašteni općinski odličnici (utječu na izbor općinskog suca, najuglednijeg općinskog predstavnika); c) *pučane*, jako se razlikuju od prve dvije društvene kategorije (opterećeni su najvažnijim općinskim teretima); d) *preostalo stanovništvo i gradska sela* (izvangradsko stanovništvo je izjednačeno s pučanima. Sela plaćaju novcem — zbog udaljenosti — a pučani vrše tlaku). Vlastelini i općina nagrađuju povlasticama pojedince i tako se stvara novi sloj po službi i časti — patricijat. Vijećnici se mogu izjednačiti s vlastelom krčkih i vinodolskih općina. — Autorica istražuje tko je i kada inicirao općinsku organizaciju na Kvarneru. Tu ne može pomiriti dvije tvrdnje: općenito raširenu da je pojas od Raše do uključivo Hrv. primorja i Senja politički bio sasta-

vni dio hrvatske države od samog doseljenja, i svoje uvjerenje da je slobodna općina nastajala samo na području pod bizantskom jurisdikcijom. Kako na području hrv. države Trpimirovića nije utvrđeno postojanje statuta ili društvenih struktura kakve su opisane u Urbanskom, Vinodolskom ili Senjskom statutu, autorica vidi jedini logički zaključak da su Istra, Kvarner i Hrvatsko primorje istovjetno pravno područje. Samo se pita pod čijom vlasti? Prije odgovora distingvira pojam etničke i političke pripadnosti koji u srednjem vijeku nisu identični. Tako nalazimo Hrvate i izvan granica rano-srednjovj. hrv. države. Autorica se onda poziva na franačke izvore, na važan zapis kroničara Karla Velikoga po kojem Karlo Veliki dopušta bizantskom caru da zadrži primorske gradove. Znači one koji su oti njemu, a ne hrv. vladaru. Iz ovoga, kao i iz činjenice da ni u 10. st., poslije 300 godina slavenske kolonizacije istočne jadranske obale, Kvarner nije ni u kojoj kraljevskoj ili banskoj županiji, autorica zaključuje da su Hrvati od početka, po dopuštenju bizantskog cara, organizirali slobodnu općinu kao jadranski izdani antičkog polisa.

IVAN ŽIC-ROKOV, *Gradske zidine i ulice u Krku* (179—255). Pisac je angažirani vodič kroz kulturnu i graditeljsku povijest grada Krka. Na temelju mnogobrojnih povijesnih podataka upoznaje nas sa zidinama, utvrdama, trgovima, natpisima, ulicama i crkvama grada.

Iz rubrike »Ocjene i prikazi« spominjemo N. Bonifačić-Rožin, Niš ne reci, niš ni. Ojađen potcjenjivačkim zaobilazanjem dijalektalna stvaralaštva u središtima knjiž. jezika, autor ističe neprocjenjivu ulogu dijalekt. riječi, u ovom slučaju čakavske, za hrv. književnost. Od one prve, zapisane na kamenu Bašč. ploče pa sve do 19. st. do kanonizacije štokavštine s Ilirskim preporodom. U novije se vrijeme pojavilo nekoliko vrijednih knjiga nove čakavštine i na njih se osvrće autor, želeći nadglasati šutnju kojom su u »centrima« dočekane. To su tri knjige: *Ljube Pavešića* »Besedi s kamika i z mora«, Rijeka, 1968. Za njom antologija čak.

poezije, Korablja začinjavaca, Rijeka 1969, u izdanju Dometa. Treća je »Smih naš bodulski« priredio Ivo Žic-Klačić, Rijeka, 1969.

Mihovil Bolonić kronološki prikazuje radove s temom: »Otok Krk u Bogoslovskoj smotri« (npr. Benediktinska opatija na Košljunu; O starim bratovštinama na Krku; Krčki glagoljaši i njihova služba izvan Krka; Bašćanska ploča u Zagrebu itd.).

SVEZAK 3 (1971)

VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ, *Historijski podaci o srednjoj školi u Krku (XV—XIX st.)* (11—33).

Dijakronijska slika srednjega školstva sagledana na dvama kulturnim komplementima: latinske škole u gradu i glagoljaškom dijelu ostalog otoka. Autor odvojeno prati školovanje glagoljaša od javne škole u Krku. Na otoku nije nikada bilo sjemeništa koje bi latinskim i glagoljaškim klericima zamijenilo srednju školu. Tako su se glagoljaši privatno podučavali u svom mjestu pa su nakon nesistematske i neujednačene obrazovnosti odlazili u grad biskupu na ispit. Dopuštenjem dužda g. 1605. osnovana je na otoku neke vrsti škola za kandidate »ilirskoga jezika«. Učitelji su bili obično svećenici. Obuka je bila neredovita kao i dolazak klerika u grad, usprkos prijetnji kaznama. Škola je vjerojatno bila u biskupovoj kući, a o samom radu škole malo znamo. Nakon stotinjak godina novim duždovima školom glagoljaških klerika je zatvorena. Kao slaba naknada za nju otvoreno je jedno mjesto vještaka za hrv.-glag. poslove. Vještak je ujedno teolog koji glagoljašima tumači elemente crkvene kazuistike. Takav je tumač bio i Vinko Premuda. Dok je još trajala glag. škola u Krku, po otočkim mjestima i dalje su održavani privatni tečajevi. Dio otočkih mladića odlazio je na strana učilišta. Od slušača postajali su kvalificirani predavači i po povratku na otok otvarali su privatne gramatičke škole.

Ne zna se točno kada je osnovana javna škola u Krku. Vjerojatno g. 1491. ili ranije, jer se te godine spominje briga za uzdržavanje liječnika i učitelja. Javna škola s jednim na-

stavnikom često se nazivala »scuola di grammatica«. Učio se latinski jezik i gramatika. God. 1735. dužd dopušta još dva učitelja za humanitet i retoriku i za filozofiju i moraliku. Time je obrazovana prava srednja škola, licej, na teret pučkih bratovština. Ali ni licej nije imao sreće. Pad Venecije teško je pogodio istom uznapredovalo školstvo. Austrijanci su za kratke vladavine (1797—1806) kanili reformirati školstvo, ali je Krk ubrzo došao u ilirsku provinciju, političku tvorevinu francuske okupacije. Francuzi zatiču javnu školu koja se sastoji od: a) osnovne škole, b) gramatičke škole i c) škole humaniteta i retorike. Dotadašnju nastavu temeljenu na lat. i tal. jeziku Francuzi su planirali zamijeniti francuskim jezikom i realnim predmetima. Reforma nije ostvarena zbog nestašice novaca i učitelja francuskoga jezika, pa francuski guverner ukida krčki licej g. 1811. Cijelo 19. st. proteklo je u ustrajnoj borbi krčkih intelektualaca da se osnuje na otoku hrvatska gimnazija. S Krkom se nije uspjelo. Uspjelo je u Pazinu. Hrvatska je gimnazija otvorena 1899. g. Današnja gimnazija u Krku otvorena je 1921. g. ulaskom Krka u državnu zajednicu SHS.

VINKO ŽGANEC, *Odnos glagoljaškoga crkvenog i svjetovnog pjevanja u kvarnerskom području* (145—152).

Sažimljući dosadašnje svoje napore u istraživanju glagoljaškog pjevanja u Hrvatskoj i na Kvarneru posebice, autor pokušava odgovoriti na nekoliko pitanja: porijeklo glag. pjevanja, što je tzv. istarska ljestvica i koje su razlike između glag. (crkvenog) pjevanja i svjetovnih pjesama s obzirom na istarsku ljestvicu. Prvo pitanje ostaje otvoreno. Autor se muči s više potencijalnih izvora za porijeklo glag. pjevanja. Neke informacije upućuju na eventualnu vezu s ambrozijanskim koralom u Milanu, tj. crkvenim pjevanjem Akvilejske patrijaršije... Definicija istarske ljestvice istovjetna je onoj od prije 50 godina. »To je frigijska ljestvica iz sustava starokrštenih ljestvica, ali u netemperiranoj intonaciji.« Svjetovno bodul-

ske pjevanje odvija se u toj ljestvici, ali u glagoljaškom pjevanju samo je nešto od te ljestvice. Što, ne zna se definitivno. Između glag. (crkv.) i svjetovnog pjevanja autor ističe ove razlike: a) razliku u muzičkoj skali, b) glag. pjevanje uglavnom je jednoglasno, svjetovno je isključivo dvoglasno, c) u crkvenom imamo jednoliki ritam nalik koralnom, a svjetovni je raznolik, d) asimetrična prozna tekstovna podloga crkvenog pjevanja i u svjetovnom pjevanju metričko-simetrički dijelovi muzičke fraze.

Članku je dodan bibliografski popis starih etnomuzičkih djela koja se preporučuju za studij porijekla glag. pjevanja. Autor ističe prijeku potrebu sistematskog studija fenomena glag. pjevanja a velike nade polaže u naš Institut u kojem je pohranjena bogata građa snimljena na terenu.*

BRANKO FUČIĆ, *Jurandvorski ulomci*, 19 slika + 4 tabele (157—175).

Riječ je o 4 poznata ulomka glagoljskih natpisa od kojih je prva dva otkrio Ivan Milčetić 1864. g. a druga dva B. Fučić. Pripadaju crkvi Sv. Lucije kao i Bašč. ploča. Na temelju petrografske analize i temeljite paleografske raščlambe karakterističnih slova, autor ulomke datira u poč. 12. st., a po naslućenu sadržaju teško čitljivih fragmenata, pretpo-

* Napomena uredništva: Autor kori Staroslavenski institut što »se kod nas nije pristupilo znanstvenom proučavanju glagoljaškog pjevanja s gledišta muzikološke nauke« iako zna da Institut sa svojim filološkim profilom nije kvalificiran za proučavanje glazbe, već da se latio organizacije snimanja glagoljaškog pjevanja zato što je zadnji čas da se od te vrste pjevanja nešto spasi. Dapače — Institut velike nade polaže u muzikologe, dakle kvalificirane stručnjake, u prvom redu one koji su građu skupljali, da će oni prionuti na njezino proučavanje. Institutska građa djelomice je iskorištena i za pisanje prve knjige o glagoljaškom pjevanju (J. Bezić, *Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području*, v. recenziju u *Slovo* 24 str. 241—248).

stavlja da su to dijelovi iste kamene ploče koja je služila kao desni plutej septuma. (V. »Slovo« 21, 242—247).

VLADO OŠTRIĆ, *Hrvatski tipografi i tiskara »Kurykta« (177—187)*. To je prilog osvjetljavanju problema radnika u krčkoj tiskari »Kurykta«, koju je osnovao biskup Antun Mahnić g. 1898. Tiskara je bila opremljena i glagoljskim slovima, pa su u njoj tiskana neka izdanja Staroslavenske akademije u Krku.

SVEZAK 4 (1971)

Posvećen je 100. obljetnici »Hrvatske čitaonice« u Vroniku. To je prva hrv. čitaonica na kvarnerskim otocima, utemeljena na demokratskom principu slobodnog pristupa uglednima i puku. Rad se odvijao po pravilima samostalne ustanove, a voditelji su bili školovani svjetovnjaci ili svećenici. Među počasnim članovima nalazimo istaknute pojedince društvenog života s kraja 19. st., Jurja Strossmayera, Jurja Dobrila i Ivana J. Vitezića. Čitaonica se nalazila u zgradi »Vitezićeva doma«. Zapisnici s odborskih sjednica i skupština od 1871—1929 sačuvani su i sačuvani u dvije bilježnice. Iz tih tekstova i cjelokupnog rada čitaonice razvidna je upornost utemeljitelja i članova da se održi njezin hrvatski karakter. Hrvatima je ta ustanova kao i druge poslije i prije nje (Pula, Kastav) bila nezamjenjivo političko i kulturno saboralište.

SVEZAK 5 (1972)

Iako vrlo opsežan, ovaj broj ne donosi građe primjerene našem osvrtnu. Spomenut ćemo samo dva kraća priloga: Đure Rošića o »Znanstvenom skupu Povijesnog društva otoka Krka i Društva arhivskih radnika u Malinskoj. U povodu 30. obljetnice Revolucije, 300. godišnjice smrti pjesnika F. K. Frankopana i 100. godišnjice prve hrv. čitaonice na otoku Krku...«, i o Ivanu Črnčiću, poznatom glagoljaškom radniku, iz pera P. Strčića pod naslovom »Ein Fanatischer Südslave«, tj. fanatični Jugoslaven, atribuciji kojom je Črnčića obdario službeni Beč.

Poletni ogled MIRJANE STRČIĆ o »Novom valu mladih pjesnika čakavskog izraza« (151—156), prikazuje Knjigu čakavskih pjesnika »Čakavčiči«, u izdanju Čakavskog sabora 1974. g.

JOSIP BRATULIĆ, *Poezija Frana Krste Frankopana* (161—170). Autoru je na srcu do danas nezorela i nedomišljena istinita prosudba poetskog dometa pjesnikovanja Frana Krste Frankopana. Ističe pogrešno polazište ocjenjivača ove poezije pa iz toga nužno i netočne ocjene. Treba startati od tekstološke uvjetovanosti rukopisa, tj. od kulturnopovijesnih odrednica. Moramo se vratiti zaboravljenoj a pronicljivoj sluttjni prvoga izdavača Frankopaneve zbirke, Ivana Kostrenčića da je možda postojao nekakav književni krug kod Ozlja, istoznačan talijanskim akademijama. Ovom se dobro naslućenom stazom, kaže autor, nije nažalost zaputilo, a lingvisti su u novije vrijeme dokazali ispravnost tog smjera. O postojanju, djelovanju i pripadnicima Ozaljskog književno-jezičnog kruga danas više znamo. Za nj je vezano i stvaralaštvo mladoga grofa i pjesnika Frankopana. Nije točno da je propjevao istom u tamnici Novoga Mesta iščekujući osudu, kako se obično navodi. U Ozaljskom književnom angažmanu treba tražiti jednu odrednicu cjelovita suda o pjesniku. Drugu autor pokušava otkriti u Predgovorima čakavske zbirke s pomalo paradoksalnim naslovom »Gartlic za čas kratiti« napisanoj u zatočeništvu. U ovom tekstu, kao i u Predgovorima uopće naših starijih pjesnika, Bratulić vidi autentične primjere naše epistolarne književnosti, ali što je informativnije, vidi stvarno izrečen suvisao literarno-teoretski kodeks naših pisaca, njihove etičke i estetske principe. Pa ako se zauzetteje pozabavimo pjesnikovim mislima povjerenim u oba Predgovora, otkrit ćemo drugu moguću odrednicu za vrednosni sud. Ona je u funkcionalnosti teksta. Naime, kvalificiranost primaoca kojoj je poezija namijenjena i obavezan dug ukusu vremena često uvjetuju odabir tema i jezični izraz. — Prešavši od ovako

pojašnjenih teoretskih pretpostavki na stilsko-jezičnu analizu stihova, Bratulić nas, sretno napipavši poetsko bilo pjesnikovo, sigurno vodi do uvjerljivih zaključaka o ovom nepravedno osporavanom liriku.

MIHOVIL BOLONIĆ, *Prezimana i nadimci u Vrbniku* (209—256). Opsežan esej o drastičnoj depopulaciji Vrbnika. Problemski je identičan radovima Franje Matejčića i Vinka Dorčića s prezimenima i nadimcima na Krku i u Baški (Krčki Zbornik I, 463—474, 475—480). Članak je razdijeljen u tri dijela: Općenito o imenima, O imenima i nadimcima u Vrbniku uopće, Prezimana i nadimci kroz povijest (s dva podnaslova: Pregled vrbničkih prezimana od 15. st. do danas i Pregled prezimana i nadimaka). Popis vrbničkih prezimana sačinjen je na temelju anagrafa župnog ureda u Vrbniku od 1927. g. i prema indeksu priloženom anagrafima, te prema popisu istih prezimana što ih je F. Matejčić učinio g. 1969. Autor osvjetljava različite izvore porijekla vrb. prezimana i ističe da je glagolj. tradicija utjecala na formiranje imena. Vrbnik je vrlo stari glagolj. kaštel. Cd početka pisanih spomenika do 1927. g. broj od 380 prezimana pao je na 80, a od toga se do 1969. g. ugasilo ili iselilo još 20 prezimana.

MIROSLAV ŠICEL, *Ivan Milčetić* (285—289). Referat u povodu 120. obljetnice Milčetićeve rođenja. Curriculum vitae ovog akademika s otoka Krka otkriva skromna čovjeka i ozbiljna učenjaka, odana znanosti i svojoj domovini. Roden u siromašnim Milčetićima, učenik Tadije Smičiklase zarana je upio pravaške ideje, ljubav za nacionalnu povijest i kulturu svoga naroda kao i za sve Slavene, posebice južne. Stručnjak za slavensku i klasičnu filologiju ozbiljnim je stručno-znanstvenim radom, prema riječima Šicla, osigurao priznato mjesto u hrvatskoj kulturi i historiografiji. Usvojivši Jagićeve metodološke postupke u znanstvenom istraživanju: sakupiti, ispitati i komentirati, Milčetić se u čitavu svom znanstvenom radu kretao unutar filološkog trokuta: jezični interesi, književno-povijesne teme i pojedini problemi iz folklo-

ristike. Hrvatsku književnu povijest zadužio je osobito radom »Hrvati od Gaja do godine 1850« (1878) i većom studijom »O poslanicama 16. vijeka u dubrovačko-dalmatinskoj periodi hrv. književnosti« (1882). Ipak najpoznatiji je kao pisac prve potpunije »Hrvatske glagoljske bibliografije« (1911). U Petrogradu opisao Berčićevu glagolj. zbirku, v. Radove Staroslav. instituta, knj. 2, 1955.

Kako su se otočani odužili uglednom zemljaku, opisao je PETAR STRČIĆ, *Proslava 120 godišnjice rođenja Ivana Milčetića, člana JAZU* (290—292). Na rodnoj kući Milčetićevoj otkrivena je spomen-ploča, u Malinskoj održana prigodna akademija, a Krčko filatelističko društvo prigodnom poštanskom omotnicom počastilo je uspomenu I. Milčetića.

K. Režić